

MALİYYƏ BAZARLARININ ƏLİFBASI

INVEST AZ

2024

MÜNDƏRİCAT

1. FOREX haqqında ümumi məlumat	4
2. FOREX bazarının inkişaf tarixi	5
3. Marjinal ticarət	6
4. Valyuta kursları	7
5. Analiz növləri haqqında	9
6. Fundamental analiz	9
7. Texniki analiz	11
8. Riyazi metodlar haqqında qısa məlumat	21
9. Elliott dalğası nəzəriyyəsi haqqında qısa məlumat	29
10. Kapitalın idarə olunması haqqında anlayışlar	32
11. Maliyyə bazarında fəaliyyətin psixoloji aspektləri	33

ÖN SÖZ

Kitabda Maliyyə bazarları və xüsusilə FOREX birjasında ticarət fəaliyyətinin əsas prinsipləri və qiymət hərəkətlərinin müxtəlif növ analiz metodları əks olunmuşdur. Uzunmüddətli təcrübə sayəsində sınaqdan keçmiş effektiv birja ticarəti metodlarını, texniki və illüstrativ formada Siz oxucuların diqqətinə çatdırmağa çalışmışıq. Bu kitab maliyyə bazarında hazırda ticarət edən və ya gələcəkdə ticarət etməyi planlaşdıranlar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kitabın tam versiyasını şirkətimizdən əldə etməklə maliyyə bazarlarında ilk addımlarınızı ata bilərsiniz.

1. FOREX HAQQINDA ÜMUMİ MƏLUMAT

FOREX – Beynəlxalq Valyuta bazarı.

FOREX, ingilis dilindən tərcümədə “Foreign Exchange” (valyuta mübadiləsi, valyuta dəyişməsi) söz birləşməsinin qısaldılmış formasıdır. FOREX fərqli ölkələrin valyutalarının bir-biri ilə mübadilə edildiyi dünyanın ən böyük beynəlxalq maliyyə bazarıdır. Gündəlik ticarət həcmi 6,5 trilyon dollar olan FOREX bazarı 5 gün 24 saat fasiləsiz olaraq fəaliyyət göstərir. FOREX bazarı ilkin olaraq valyuta ticarəti platforması kimi istifadə edilsə də, sonralar bu bazarda qızıl, gümüş kimi qiymətli metallar, neft və müxtəlif şirkətlərin səhmlərinin ticarətinə də başlanılmışdır.

FOREX bazasının əsas iştirakçıları: Kommersiya bankları, Valyuta birjalrı, Mərkəzi Banklar, Xarici ticarət fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslər, investisiya fondları, broker şirkətləri və fiziki şəxslərdir.

FOREX bazasında həyata keçirilən ticarət əməliyyatlarında iştirak edən əsas valyutalar: ABŞ dolları (USD), Avro (EUR), Yapon yeni (JPY), İsveçrə frankı (CHF) və Böyük Britaniya funt-sterlini (GBP).

FOREX, özündə 4 regional bazarı birləşdirir: Asiya, Avropa, Amerika və Avstraliya bazarı.

FOREX bazasının xarakterik xüsusiyyətləri həm yeni, həm də peşəkarlar üçün böyük imkanlar yaradır:

Likvidlik – Bazar böyük həcmdə pul kütləsinə malikdir ki, bu da bazarda istənilən həcmdə əməliyyatların həyata keçirilməsi üçün tam sərbəstlik yaradır.

Münasiblik – Bazarın gün ərzində 24 saat fəaliyyət göstərməsi bazar iştirakçılarının bu və ya digər hadisəyə anında reaksiya verməsi məcburiyyətini aradan qaldırır.

Ticarətin təşkili sisteminə müntəzəm nəzarət – Bazarda əməliyyatlar bazar iştirakçısının istəyinə uyğun olaraq əvvəlcədən qeyd olunmuş tarixdə yerləşdirilə bilər ki, bu da fəaliyyətin daha öncədən planlaşdırılmasına şərait yaradır;

Dəyər – FOREX bazarı tələb/təklif (bid/ask) dəyərləri arasındakı bazar fərqi istisna olmaqla, bir qayda olaraq heç bir komisiya xərclər tələb etmir. (Bazar iştirakçısına bank tərəfindən təqdim olunan alış və satış qiymətləri arasındakı fərq);

Vahid kotirovkalar – Bazarın böyük likvidliyə malik olması əksər satış həcmlərinin vahid bazar qiyməti ilə icra olunmasına şərait yaradır ki, bu da dayanıqsızlıq problemini aradan qaldırır ki, bu da fyuçers ticarəti və bu kimi bəzi valyuta investisiyası fəaliyyətlərində müəyyən zaman anında yalnız məhdud həcmdə maliyyə aləti alına və yaxud satıla bilər;

Bazarın istiqamətliliyi – bazarda valyuta qiymətlərinin dəyişməsi müəyyən istiqamətə malikdir ki, bunu da kifayət qədər böyük zaman intervalında izləmək mümkündür. Hər bir valyuta qiymətinin dəyişmə qrafiki yalnız bu valyutanın zaman görə xarakterik dəyişmə xüsusiyyətini özündə əks etdirir ki, bu da FOREX bazarında investisiya fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərə müxtəlif valyutalar üzrə alqı-satqı etmək imkanı yaradır.

2. FOREX BAZARININ İNKİŞAF TARİXİ

XX əsrin 30-cu illərin baş vermiş dünya maliyyə böhranı, ölkələrarası ticarət-iqtisadi əlaqələrdə tarazlığı pozmuşdur. Amerika Birləşmiş Ştatlarında başlayan iqtisadi böhran, qlobal maliyyə böhranına çevrildi və ölkələrarası ticarət dayandı. Böhran dövrünə qədər maneəsiz işləyən qızıl valyuta sistemi tarixə qovuşdu. Bu dövrdə London dünyanın ən böyük maliyyə mərkəzinə çevrildi. 1930-cu ildə İsveçrənin Bazel şəhərində Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankı yaradıldı. Bu qurumun yaradılmasında əsas məqsəd yenidən müstəqillik əldə etmiş və ödəniş balansında müntəzəm kəsir müşahidə olunan ölkələrə maliyyə yardımının göstərilməsi idi. 1944-cü ildə yaranmış çətin iqtisadi vəziyyətdə dünya maliyyə sisteminin yeni mərhələsini yaratmaq və həyata keçirmək üçün Amerikada Bretton-Vuds konfransı keçirildi. Bretton-Vuds sisteminin əsas müddəaları:

- Beynəlxalq Valyuta Fondu beynəlxalq iqtisadi əlaqələri tənzimləyən əsas nəzarətedici instituta çevrildi;
- Beynəlxalq valyuta ehtiyatı rolunda çıxış edəcək valyutalar müəyyənləşdirildi: (dollar və de-fakto funt-sterlinq);
- ABŞ dollarına bağlı nəzarət edilə bilən valyuta cütlükləri yaradıldı. (mümkün dalğalanma həddi 1%), dolların məzənnəsi qızıla bağlı hesablanmağa başlandı (1 unsiyə 35\$);
- BVF-na üzv ölkələr yalnız BFV ilə razılaşdırıldıqdan sonra valyuta cütlüklərinə dəyişiklik edilə bilər;
- Keçid dövrünün sonuna bütün valyutalar sərbəst dönərli olmalıdır. Bu prinsipə riayət edilməsi üçün bütün dövlətlər beynəlxalq valyuta ehtiyatlarının həcmi qorumağa, ehtiyac yaranıqda isə valyuta bazarına müdaxilə etməyə məsuliyyət daşıyırlar. BVF-na üzv ölkələr üzvlük haqqını milli valyutada və qızıl ilə ödəməlidirlər.

3. MARJİNAL TİCARƏT

FOREX bazarında kiçik və orta həcmdə kapitalla sahib bazar iştirakçılarının iştirakı broker şirkətlərinin vasitəçilik fəaliyyəti nəticəsində mümkün olmuşdur. Dünyanın bir çox ölkələrində kiçik və orta həcmli məbləğlərə sahib olan bazar iştirakçıları, ticarət əməliyyatlarını həyata keçirmək məqsədi ilə 2000 ABŞ dolları məbləğində vəsait yerləşdirməklə valyuta bazarına çıxış imkanı əldə edirlər. Broker şirkətləri müştərinin yerləşdirdikləri depozit məbləğinin bir neçə misli həcmində kredit xətti ilə təmin edilməsinə imkan yaradırlar.

Məsələn: 10000 dollar depozit məbləğinin 100 misli həcmində kredit xətti 1 milyon ABŞ dolları həcmində qədər əməliyyatlar icra etməyə imkan yaradır. Başqa sözlə, bazar iştirakçısının həyata keçirdiyi ticarət əməliyyatları üzrə şəxsi vəsaitin həcmi sadəcə 1 - 3% təşkil edir. Kredit xətti təqdim edilməklə broker şirkətinin vasitəçiliyi ilə həyata keçirilən valyuta ticarəti **“marjinal ticarət”** (margin trading) adlanır.

Marjinal ticarətin aparılma ardıcılığı

1. Bazar iştirakçısı EUR/USD cütlüyünün bazar qiyməti 1.3000 olarkən öz brokerinə 1 lot alış aparılması haqqında sərəncam verir. (1 Lot EUR/USD = 1300\$)
2. Broker bu sərəncamı kreditləşmə üçün FOREX bazarında iştirak edən Market-meykerə, yəni banka göndərir.
3. Bank öz növbəsində bu lotu 1:100 mislində kreditləşdirərək, yəni 130000\$ məbləğində FOREX bazarına çıxarır;
4. EUR/USD cütlüyü 1.3100 olanda, yəni alış qiyməti ilə fərq 100 point artdıqda Treyder 1 lotun bağlanması qərar verir. Deməli məbləğin həcmi 131000-a çatmışdır. 100 point = 1000 USD gəlir əldə edilib;
5. Siz lotun bağlanması sərəncamını verən kimi bank tərəfindən kreditləşdirilən məbləğ saxlanılır;
6. Əldə olunan gəlir 1000 USD və lotun qiyməti 1300 USD Sizin balansınızda öz əksini tapır. Beləliklə Siz qiymət dəyişikliyindən istifadə edərək marjinal ticarət üsulu ilə əlavə 1000 USD gəlir əldə etmiş olursunuz.

4. VALYUTA KURLARI

Valyutaların alqı-satqı əməliyyatları zamanı bir ölkənin milli valyuta vahidinin digər ölkənin valyuta vahidində ifadə olunmuş qiymətidir. Valyutalar arasındakı qiymət fərqi sərbəst bazar şəraitində müvafiq valyutaya olan tələb və təklif əsasında və ya dövlətin əsas maliyyə orqanını (Mərkəzi Bank) sərə nəzarəti əsasında formalaşa bilər.

FOREX bazarında iştirak edən valyutalar:

\$ | **USD**
ABŞ dolları

C\$ | **CAD**
Kanada dolları

A\$ | **AUD**
Avstraliya dolları

NZ\$ | **NZD**
Yeni Zelandiya dolları

HK\$ | **HKD**
Hon-konq dolları

NT\$ | **NTD**
Yeni Tayvan dolları

S\$ | **SGD**
Sinqapur dolları

Əsas valyutalar

€ | **EUR**
Avro

\$ | **USD**
ABŞ dolları

£ | **GBP**
Böyük Britaniya funt sterlinqi

Fr | **CHF**
İsveçrə frankı

¥ | **JPY**
Yapon yeni

Valyutaların növləri.

Dolayı (əks) kotirovkalar – xarici valyuta vahidinə nisbətə milli valyutanın dəyər ölçüsü göstəricisidir. Bir çox ölkələrdə xarici valyuta kursu milli valyutaya nisbətə ifadə olunur. Başqa sözlə bu birbaşa kotirovkalar sistemidir. Məsələn: Yaponiyada birbaşa kotirovka üzrə bir ABŞ dolları müəyyən miqdarda Yapon yeninə bərabər hesab edilir. Nyu-Yorkda isə bir Yapon yeni müəyyən miqdarda ABŞ dollarına bərabər hesab edilir. Dolayı kotirovka hansı həcmdə milli valyutanın bir ABŞ dollarına bərabər olduğunu göstərir.

USD/JPY - 120.56 kotirovkası bir ABŞ dollarının 120.56 Yapon yeninə bərabər olduğunu göstərir.

Birbaşa kotirovkalar – milli valyuta vahidinə nisbətə xarici valyutanın dəyər ölçüsüdür. Böyük Britaniya maliyyə strukturunda dolayı kotirovkalar sistemini tətbiq edən azsaylı ölkələrdən biridir. Birbaşa kotirovka hansı həcmdə ABŞ dollarının milli valyutanın bir vahidinə bərabər olduğunu göstərir.

GBP/USD - 1.9550 kotirovkası bir Britaniya funt sterlinqinin 1.9550 ABŞ dollarına bərabər olduğunu göstərir.

Kross valyutalar – Üçüncü ölkənin valyuta vahidi ilə müqayisədə müəyyən kursa malik olan iki ölkə valyutasının bir-birinə nisbətə dəyər ifadəsini özündə əks etdirir. Dünya maliyyə bazarında ticarət əməliyyatları zamanı çox vaxt ABŞ dollarının iştirakı ilə kross-valyutalardan istifadə olunur. Bu ilk növbədə onunla əlaqədardır ki, ABŞ dolları nəinki təkcə əsas rezerv valyuta ehtiyatı hesab edilir, həmçinin, əksər valyuta ticarəti əməliyyatlarında iştirak edir. ABŞ dolları ilə əlaqədar kross-valyutalar üzrə bütün hesablaşmalar aşağıdakı şəkildə həyata keçirilir.

$$\text{EUR/CHF} = \text{USD/CHF} \times \text{EUR/USD}$$

Spot valyutalar – valyuta ticarəti üzrə sövdələşmənin rəsmiləşdirildiyi vaxtdan növbəti iş günü, kontragent banklar arasında valyuta mübadiləsi zamanı müvafiq sövdələşmənin rəsmiləşdirilməsi anına bir ölkənin milli valyuta vahidinin digər ölkənin milli valyuta vahidində ifadə olunmuş qiymətidir. Spot-kurs valyuta ticarəti əməliyyatlarının icra anına ölkə hədudlarından kənarda milli valyutanın nə dərəcədə yüksək qiymətləndirilməsini özündə əks etdirir.

5. ANALİZİN NÖVLƏRİ HAQQINDA

Beynəlxalq birjalarda bazar proqnozlaşdırılmasının aparılması üçün fundamental və texniki analiz bilikləri mütləqdir. Aşağıda izah olunacaq analiz üsulları ilə tanış olan bazar iştirakçıları iqtisadi dəyişikliklər zamanı bazarlarda dönüş nöqtələrini qabaqcadan proqnoz edə bilirlər. Doğru şəkildə risk menecmenti quran bazar iştirakçısı hər hansı bir bazar mühitində vəsaiti arzuolunmaz itkilərdən qoruya bilər.

6. FUNDAMENTAL ANALİZ

Fundamental analiz valyuta bazarının vəziyyətinə təsir edən iqtisadi və siyasi faktorların araşdırılmasını özündə əks etdirir. Qeyd olunan faktorlara misal olaraq: ABŞ Federal Ehtiyatlar Sisteminin həyata keçirdiyi siyasət, mütəmadi dərc olunan makroiqtisadi göstəricilər, yüksək rütbəli dövlət nümayəndələrinin bəyənətləri və s. göstərmək olar. Fundamental analizin başlıca məqsədi əsas faktorların və bu faktorların valyuta bazarlarında qiymətlərin səviyyəsinə təsirinin analiz edilməsi və proqnozlaşdırılmasıdır. FOREX bazarında ticarət etdiyiniz zaman Siz mütəmadi olaraq dünyada baş verən global iqtisadi və siyasi hadisələrdən xəbərdar olacaqsınız. FOREX bazarında uğurlu valyuta ticarəti əməliyyatları həyata keçirmək üçün dünya maliyyə bazarlarındakı vəziyyət və inkişaf tendensiyaları, valyuta qiymətlərinin dəyişmə dinamikasına təsir göstərən makroiqtisadi göstəricilər haqqında kifayət qədər ətraflı təsəvvürə malik olmaq lazımdır. Valyuta məzənnələrinin səviyyəsinə ölkənin iqtisadi vəziyyətini xarakterizə edən aşağıdakı faktorlar təsir göstərir:

1. İqtisadi artım göstəriciləri (Ümumi daxili məhsul, sənaye məhsulu istehsalı həcmi);
2. Xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi, xarici xammal təminatından asılılıq səviyyəsi;
3. Daxili bazarda pul kütləsinin artım tempi;
4. İnflyasiyanın səviyyəsi və ehtimal olunan göstəricisi;
5. Faiz dərəcələrinin səviyyəsi;
6. Ölkənin ödəniş qabiliyyəti və beynəlxalq bazarlarda milli valyutanın etibarlılıq səviyyəsi;
7. Valyuta bazarlarında spekulyativ əməliyyatların həcmi;
8. Beynəlxalq maliyyə bazarlarının digər sektorlarının inkişaf səviyyəsi.

FOREX bazarına təsir göstərən fundamental faktorlar.

Bütövlükdə fundamental analiz zamanı valyuta bazarının vəziyyətinə birbaşa təsir göstərən 4 qrup faktorlar müəyyən olunmuşdur:

1

İqtisadi

3

Ehtimal və mülahizələr

2

Siyasi

4

Fors-major hallar

Baş vermə ehtimalına görə xəbərlərin təsnifatı:

- **Təsadüfi və gözlənilməz xəbərlər** – əksər hallarda siyasi və təbiət hadisələri ilə bağlı xəbərlərdir (ölkədə siyasi qeyri-stabillik, müharibələr, təbii fəlakətlər və s.), nadir hallarda iqtisadiyyatla əlaqədar olur;
- **Planlaşdırılan və ehtimal edilən xəbərlər** – əksər hallarda iqtisadi, nadir hallarda isə siyasi xarakterlidir

İqtisadi faktorlar və bunların valyuta bazarlarına təsiri aşağıdakı mülahizələrə əsaslanır: Hər bir valyutanın məzənnəsi onun mənsub olduğu ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsindən bilavasitə asılıdır və onun məzənnəsini müxtəlif iqtisadi tədbirlər vasitəsilə nəzarətdə saxlamaq mümkündür. Valyuta bazarlarına təsir xarakterinə görə **iqtisadi faktorlar** aşağıdakı **qruplara** bölünür:

- Ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsi haqqında məlumatlar;
- Ticarət xarakterli sövdələşmələr;
- Mərkəzi bankların yığıncaqları;
- Pul-kredit siyasətindəki hər hansı dəyişikliklər;
- Böyük yeddiilər qrupunun və ya hər hansı iqtisadi və ya siyasi ölkələr birliyinin yığıncaqları;
- Mərkəzi bankların rəhbərlərinin, hökumət rəsmilərinin, tanınmış iqtisadçıların valyuta bazarındakı vəziyyət haqqında çıxışları, həyata keçirilən iqtisadi siyasətdə, ölkənin iqtisadi vəziyyətində baş verən dəyişikliklər və ya bununla əlaqədar proqnozlar;
- Valyuta intervensiyaları;
- Bazar məhdudiyyətləri;
- Spekulyativ əməliyyatlar.

7. TEXNİKİ ANALİZ

Texniki analiz qiymət dəyişməsinin tarixi məlumatlarına əsasən bazarın analiz edilməsi metodudur. Bu analiz zamanı müəyyən dövr üzrə qiymət dəyişikliyi özündə əks etdirən qrafiklərdən istifadə edilir. Texniki analiz mövcud zaman anına bazarın vəziyyətini daha aydın təsvir etməyə, həmçinin bir sıra faktorlara əsasən valyuta kotirovkaları qiymətlərinin gələcək dəyişmə istiqamətini proqnozlaşdırmağa imkan yaradır. Texniki analiz, valyuta qiymətlərinin dəyişməsi bazara təsir edə biləcək iqtisadi, siyasi, psixoloji və digər faktorlara əsaslanır.

Texniki analizin mahiyyəti

Texniki analiz iqtisadi tədqiqatlar vasitəsilə deyil, riyazi hesablamalar əsasında qiymət dəyişikliklərinin proqnozlaşdırılmasıdır. Bu metod ilk öncə qiymətli kağızlar bazarı və sonradan fyuçers bazarlarında mənfəətli fəaliyyətin təmin edilməsi üçün sadəcə bazar araşdırmalarına dəstək olmaq məqsədi ilə yaradılmışdır. Texniki analizin tərkibinə daxil olan bütün metodikalar ayrı-ayrılıqda yaradılmış və sadəcə XX əsrin 70-ci illərində vahid fəlsəfə, aksiom və əsas prinsiplər əsasında vahid nəzəriyyə üzrə ümumiləşdirilmişdir. Texniki analiz ötən dövrlərdə qiymət dəyişikliyi qrafiklərinin analizi əsasında qiymətlərin gələcək dəyişiklik istiqamətinin proqnozlaşdırılmasıdır.

Texniki analizin praktiki istifadəsi müəyyən aksiomalara əsaslanır:

1. Bazarda qiymətlərin hərəkəti bütün faktorların təsirini nəzərə alır.

Qiymətlərin dəyişməsinə təsir edən hər bir faktor iqtisadi, siyasi, psixoloji qabaqcadan nəzərə alınmış və qiymət qrafiklərində öz əksini tapmışdır. Bir sözlə, qiymət bazara təsir edə biləcək hər bir faktoru əks etdirən göstəricidir.

2. Qiymətlərin dəyişməsi müəyyən istiqamətə malikdir.

Texniki analizin başlıca məqsədi ticarət fəaliyyətindən yararlanmaq üçün qiymət dəyişikliyi (tendensiya və ya trendlərin) istiqamətinin müəyyənləşdirilməsidir. Üç növ trend mövcuddur. Artım (Buğa) tendensiyası (qiymətlərin dəyişməsi yuxarı istiqamətlənmişdir), eniş (ayı) tendensiyası (qiymətlərin dəyişməsi aşağı istiqamətlənmişdir) və horizontal tendensiya (qiymətlər praktiki olaraq dəyişmir).

3. Tarix təkrarlanır.

Analitiklər hesab edir ki, bazarın analiz edilməsinin müəyyən metodundan hazırkı dövrə qədər müddət ərzində istifadə edilmişdirsə, deməli, gələcəkdə də istifadə olunacaqdır. Yəni "Gələcəyi dərk etməyin açarı keçmişin öyrənilməsindədir". Qiymət qrafiklərindəki müəyyən konfigurasiyaların müxtəlif bazarlarda və fərqli zaman miqyaslarında dəfələrlə təkrarlanmaq xüsusiyyətinə malik olması insan psixologiyasına xas bir sıra fəaliyyət stereotiplərinin mövcud olduğunu bir daha sübut edir.

Texniki analizdə qrafiklərin növləri:

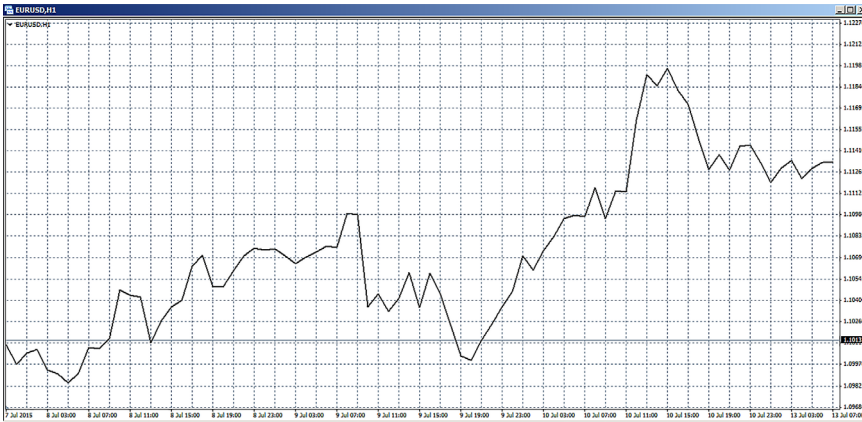
Ani qiymət dəyişikliyi qrafiki (Tick bar)

Bazarda qiymət dəyişikliyi dinamikası haqqında daha ətraflı informasiya hər yeni kotirovka göstəricisini əks etdirən ani qiymət dəyişikliyi qrafikində əksini tapmışdır. Digər qiymət qrafiklərindən fərqli olaraq bu qrafiklərdə fiksə edilmiş zaman yoxdur. Burada qiymətlərin hər bir dəyişikliyi horizontal xəttin şaquli istiqamətdə yerdəyişməsi vasitəsilə əks etdirir. Aktiv bazarda daha çox qiymət dəyişikliyi xəttləri müşahidə edildiyi halda, qeyri-aktiv bazarda qiymət dəyişikliyi xətlərinin sayı az müşahidə olunur.

Xətti qrafik (Line chart)

Hər zaman intervalına uyğun qiymət dəyişikliyinə bağlı nöqtələr qeyd olunur və aydın təsəvvür yaranması məqsədi ilə bu nöqtələr düz xətt parçaları vasitəsilə birləşdirilir. Nəticədə bir neçə nöqtəni birləşdirən sınıq düz xətt alınır, lakin müvafiq miqyas üzrə götürüldükdə virtual olaraq bu qiymət dəyişməsinə özündə əks etdirən əyri xətt kimi qəbul edilir. Bu cür sadə düzxətli qrafik qiymət dəyişməsi üzrə bütün məlumatları özündə əks etdirə bilməz. (Şəkil 1)

ŞƏKİL 1.

Çubuqlu qrafik (Bar chart)

Nisbətən daha çox istifadə edilən və qiymət dəyişikliyinə qrafik analizinin daha sadə üsulu çubuqlu qrafiklər vasitəsilə aparılan analizdir. Çubuqlu qrafik müvafiq dövr üzrə qiymət dəyişikliyinə bütün xarakterik xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. (Şəkil 2)

ŞƏKİL 2.

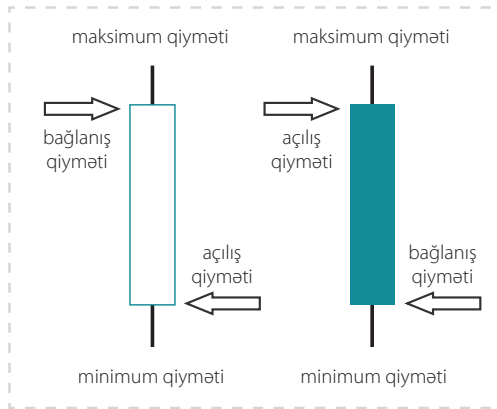
Müqavimət (Resistance) və dəstək (Support) xəttləri

Qiymət dəyişikliyinə daha yuxarı səviyyəyə doğru kəsib keçə bilmədiyi xətt müqavimət xətti, qiymət dəyişikliyinə daha aşağı səviyyəyə doğru kəsib keçə bilmədiyi xətt isə dəstək xətti adlanır.

Yapon şamları

Əgər açılış qiyməti bağlanış qiymətindən daha aşağı səviyyədədirsə, bu zaman şam ağ (yaşıl), açılış qiyməti bağlanış qiymətindən daha yuxarı səviyyədə olduqda isə şam qara (qırmızı) rəngdə təsvir olunur. (Şəkil 3).

ŞƏKİL 3.

Kanal

Paralel düz xəttlərin (support, resistance) təsvir edilməsi ilə ümumiləşdirilmiş kanal qiymət dəyişikliyinə optimal diapazonu hesab olunur. Kanalı aşağı və ya yuxarı istiqaməti bazardakı mövcud tendensiyanı (Trend) müəyyən edir. Artım tendensiyası zamanı kanal yuxarı doğru istiqamətlənmiş, eniş tendensiyası zamanı isə kanal aşağı istiqamətlənmiş olur. Bazarda qiymət dəyişikliyinə vahid tendensiyanı müşahidə edilmədiyi təqdirdə kanal üfüqi (range) istiqamətdə müşahidə olunur. (Şəkil 4)

ŞƏKİL 4.

Qrafik fiqrlar

Dönüş fiqrları (Reversal Patterns)

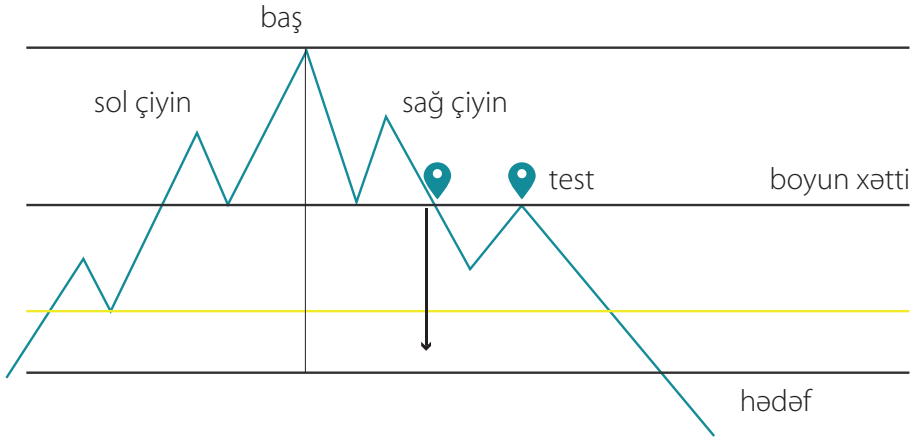
Double Top - İkiqat təpə (dib)

1. Birinci Təpə
2. İkinci Təpə
3. Boyun Xətti

Head & Shoulders – Baş-Çiyin – trendin əks istiqamətdə döndüyünü təsdiq edir:

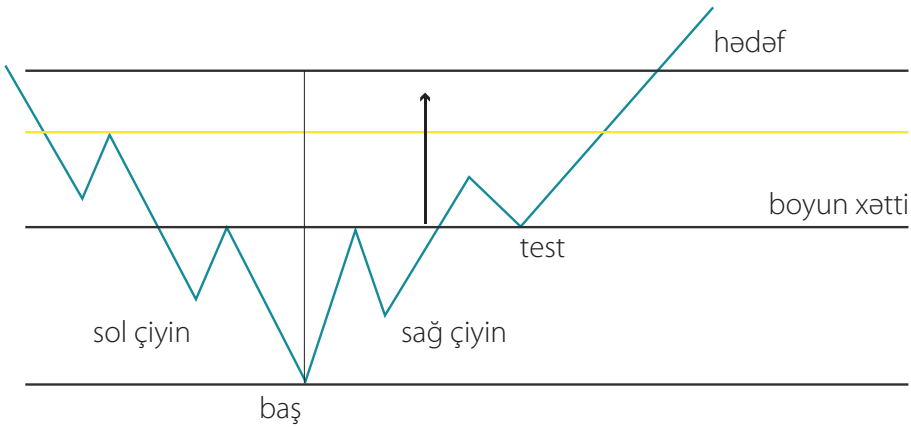
1. Sol çiyin. 2. Sağ çiyin. 3. Baş. 4. Boyun xətti. Boyun xəttinin kəsilməsi mövcud tendensiyanın əksinə yönəlmiş güclü tendensiyanın yaranacağını bildirən siqnaldır. Adətən qiymət dəyişikliyi baş nöqtədən boyun xəttinin kəsdiyi səviyyəyədək olan fərq əks istiqamətdə hərəkət edir. (Şəkil 5 və 6)

ŞƏKİL 5.

Çevrilmiş Baş – Çiyin modeli

ŞƏKİL 6.

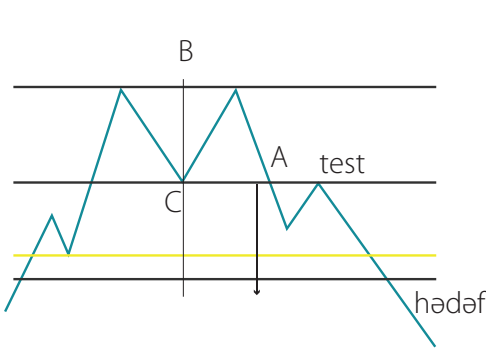
Qrafik fiqurların xüsusiyyətləri:

Eniş trendi zamanı “tərsinə çevrilmiş Baş-Çiyin” fiquru yaranarsa daha yüksək ikinci çiyin verilən siqnalın effektivliyini artırır. Lakin trend zamanı “Baş-Çiyin” fiqurunun ikinci çiyini birincidən kiçikdirsə, bu siqnalın effektivliyini artırır. Baş-Çiyin fiqurunun aydınlaşdırılması üçün onun həcm göstəriciləri ilə müqayisə etmək lazımdır.

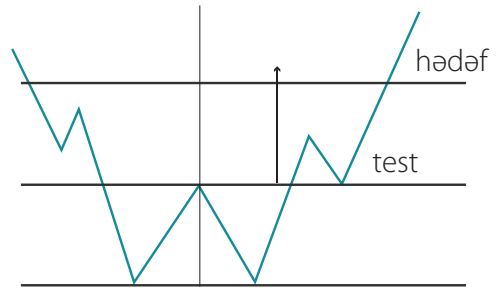
Üçqat və ikiqat təpə/dib trendin döndüyünü təsdiqləyir. (Şəkil 7)

İkiqat təpə və ya ikiqat dib fiqurları arasında çox sayda aldadıcı siqnallar da müşahidə olunur ki, bunlar da ossilyator indikatorları, həmçinin bazarda ticarət həcmi göstəriciləri vasitəsilə aparılan paralel analiz nəticəsində ixtisar edilir.

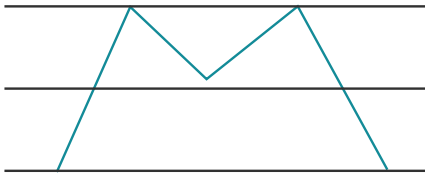
ŞƏKİL 7.

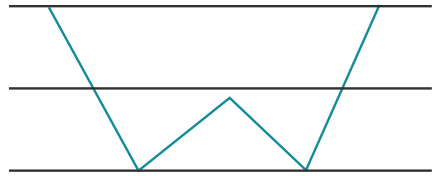
Aşağıya doğru əməliyyatların yerləşdirilməsi üçün münasib səviyyə

Yuxarı doğru əməliyyatların yerləşdirilməsi üçün münasib səviyyə

İlkin təsdiq siqnalı alındıqdan sonra aşağı doğru əməliyyatların yerləşdirilməsi üçün münasib səviyyə

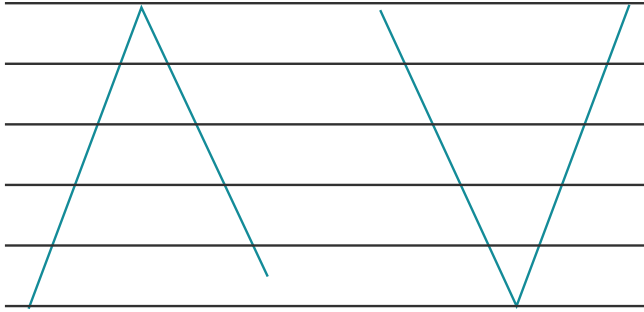

İlkin təsdiq siqnalı alındıqdan sonra yuxarı doğru əməliyyatların yerləşdirilməsi üçün münasib səviyyə

V-şəkilli təpə və özül (tikan)

Bu fiqur özündən əvvəlki tendensiya yüksək sürətli olduğu zaman yaranır. Qrafikdə çox sayda kəsinti halları müşahidə olunur. Praktiki olaraq müqavimət və dəstək səviyyələri müşahidə olunmur. Treyderlər üçün yeganə signal trend xəttinin kəskin iti bucaq altında dəyişməsi ola bilər. (Şəkil 8)

ŞƏKİL 8.

Trendin davam edəcəyini təsdiqləyən fiqurlar

Üçbucaq

P – Qiymət bazası

T – Zaman bazası

Figurun kəsilməsi nöqtəsi aşağıdakı düsturlarla hesablanır:

$$P \geq \frac{1}{3} T$$

Üçbucaq kəsildiyi zaman qiymətlər minimal olaraq qiymət bazasınadək (P) yüksəlir və ya enir. Üçbucaq fiquru daxilində ən az beş dalğa müşahidə olunur. Bu dalğaların dəqiq sayı məlum deyildir. Üçbucaq fiqurunun aşağıdakı növləri var.

1

Simmatrik üçbucaq

2

Yuxarı istiqamətlənmiş üçbucaq

3

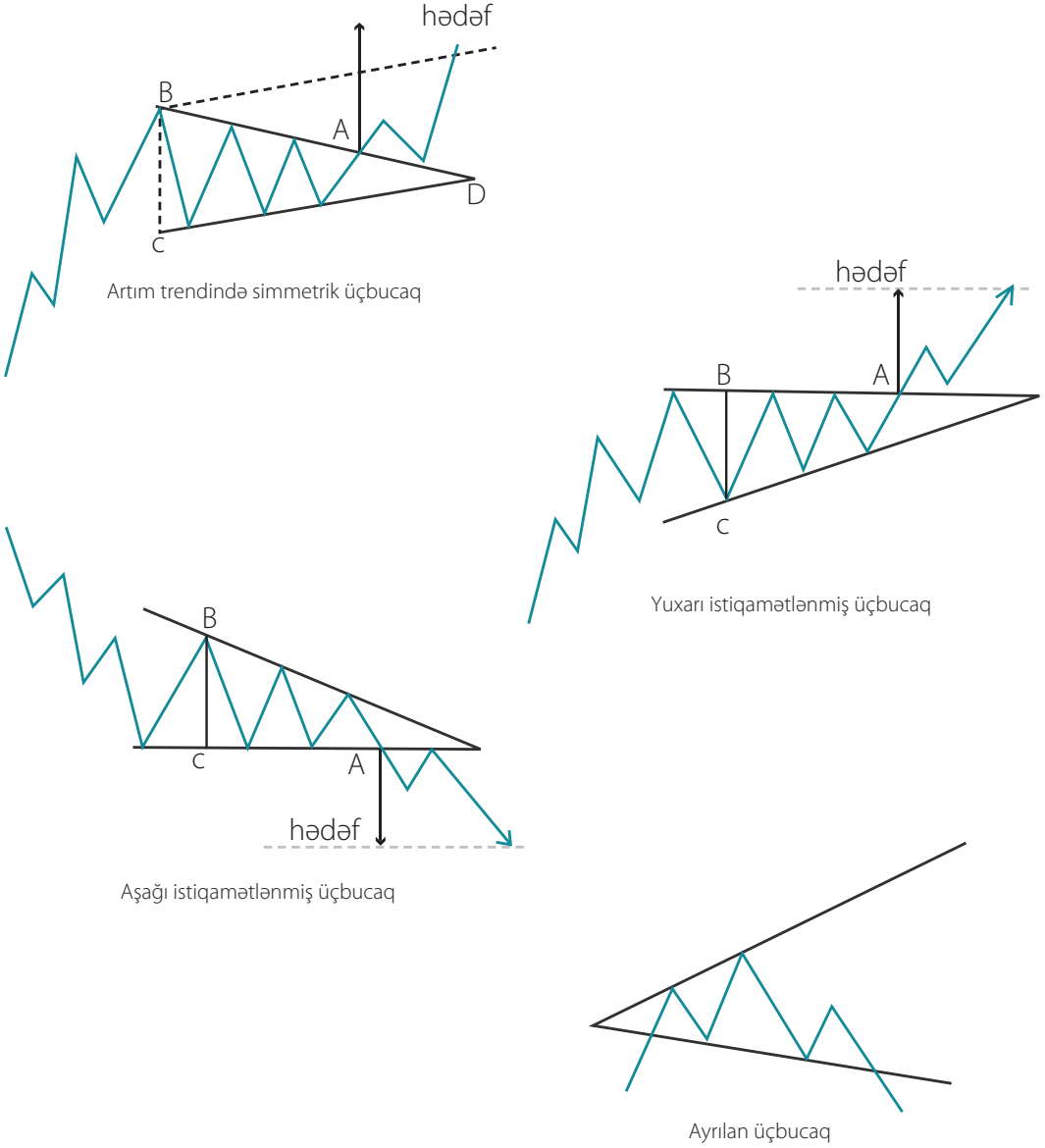
Aşağı istiqamətlənmiş üçbucaq

4

Ayrılan üçbucaq

Bağlanmış qiyməti müvafiq müvazinət xəttindən kənarda yerləşdiyi təqdirdə üçbucağın kəsilməsi faktı baş tutmuş hesab edilə bilər. Qrafik sütununun üçbucağın müvazinət xəttini müvəqqəti kəsməsi yanlış signal verə bilər. Üçbucaq kəsildikdən sonra qrafik adətən üçbucağın kəsildiyi tərəfə doğru geri qaydır. Artım üçbucaqları əksər hallarda yanlış eniş signalları verir, xüsusən də qrafik üçbucağın yuxarı sərhəddinə çox yaxınlaşdıqda bu hal daha tez-tez müşahidə olunur. (Şəkil 9)

ŞƏKİL 9.

Üçbucaq analizinin ümumi qaydaları:

- Klassik üçbucaqlarda müvafiq üçbucaqların formalaşma anınadək beş xətt müşahidə olunmalıdır (üç aşağı və iki yuxarı istiqamətlənmiş və ya əksinə);
- Qiymət qrafiki üçbucaq fiquruna yuxarıdan daxil olmuşsa, qiymətlərin aşağı istiqamətlənmiş hərəkəti ehtimalı daha böyükdür;
- Qiymət qrafiki üçbucaq fiquruna aşağıdan daxil olmuşsa, qiymətlərin yuxarı istiqamətlənmiş hərəkəti ehtimalı daha böyükdür;
- Üçbucaq fiqurunun iti bucağı aşağı istiqamətlənmişsə, qiymətlər böyük ehtimalla aşağı düşəcəkdir;
- Üçbucaq fiqurunun daxilində qiymət şamlarının sayı çox olduqca və fiqurun kəsilməsi üçbucağın təpə nöqtəsinə yaxın məsafədən baş verdiyi halda qiymətlərin sonrakı dəyişikliyi daha kəskin olacaq;
- Üçbucaq fiqurunun kəsilməsi böyük ehtimalla üçbucaq hündürlüyünün $\frac{1}{2}$ və ya $\frac{3}{4}$ hissəsinə bərabər məsafədə baş verəcək;
- Üçbucaq fiqurunun təpə nöqtəsi gələcəkdə qiymət dəyişikliyinə müqavimət/ dəstək xətti rolunda çıxış edəcəkdir;
- Üçbucaq fiqurları yaranarkən bazarda ticarət həcmi azalır, qiymət qrafikləri üçbucaq fiqurlarını kəsərkən isə ticarət həcmi kəskin artır;
- Qiymət qrafikləri üçbucaq fiqurunu kəsdikdən sonra kəsilmə istiqamətində üçbucağın böyük hündürlüyü qədər qiymət dəyişikliyi müşahidə olunacaqdır.

Davamiyyət fiqurları (Continuation)

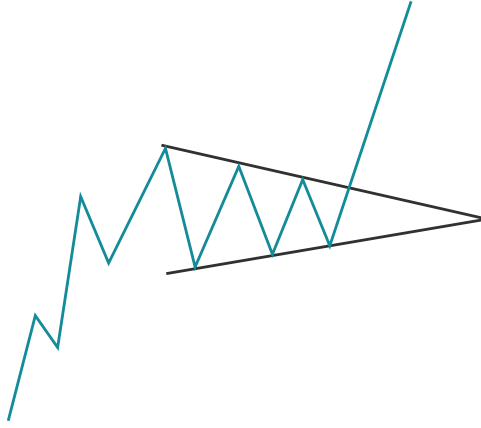
Bayraq fiquru – kifayət qədər dəyişkənliyə malik trendlərdə korreksiya hərəkətlərini xarakterizə edən və qiymət dəyişikliyinə əvvəlki istiqamətdə davam edəcəyini proqnozlaşdırmağa əsas verən davamiyyət fiqurudur. (Şəkil 10)

ŞƏKİL 10.

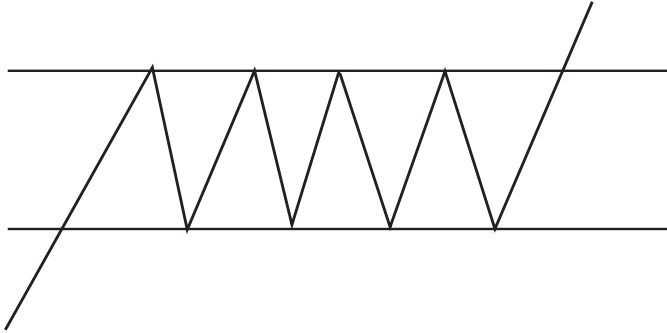
Tikan fiquru – Tendensiya istiqamətinin əksinə yönəlmiş kiçik ölçülü üçbucaqdır. (Şəkil 11) Fiqurun itibacağı tendensiya istiqamətində olduğu zaman əks istiqamətdə tendensiyanın başlayacağı ehtimalı daha çoxdur.

ŞƏKİL 11.

Düzbucaqlı fiquru – Düzbucaqlı fiquru çox zaman üçtəpə fiqurunu xatırladır. Yaranmaqda olan fiqurun növünün müəyyənləşdirilməsi üçün ossilyator indikatorlarının və ticarət həcmi göstəricilərinin analizindən istifadə olunur. (Şəkil 12)

ŞƏKİL 12.

8. RİYAZİ METOD HAQQINDA QISA MƏLUMAT

TEXNİKİ İNDİKATORLAR bazarda qiymət və ya əməliyyatların həcm göstəriciləri əsasında hesablanmış riyazi funksiyalardır

Texniki indikatorlar 2 qrupa ayrılır:

- **Tendensiya indikatorları** (Tendensiyaları təsdiq edir);
- **Ossilyator** (Trendin korreksiya səviyyələrini proqnozlaşdırmağa yardımçı olur).

Statistik göstəricilər – Qiymət dəyişikliyi zamanı statistik böhran hallarını filtrasiya edir. Bu indikatorların hesablanması üçün standart riyazi statistikadan və ehtimallar nəzəriyyəsiindən istifadə edilir;

Movings Average – Dəyişən Orta Göstəricinin hesablanması qaydaları

- Analiz edilən zaman periodu böyük olduqca kiçik ölçülü dəyişən orta göstərici seçilməlidir. (Gündəlik qrafiklər üçün bu ardıcılıq 89-dan böyük, həftəlik qrafiklər üçün isə 21-dən böyük olmamalıdır);
- Orta göstəricinin periodu böyük olduqca qiymət dəyişikliyinə qarşı həssaslıq azalır;
- Olduqca kiçik periodlu dəyişən orta göstərici çox sayda yanlış siqnallar verə bilər;
- Böyük periodlu dəyişən orta göstərici bir qayda olaraq qiymət dəyişikliyiindən arxada qalır;
- Üfüqi trendlər zamanı əksər hallarda böyük periodlu dəyişən orta göstəricilərdən istifadə edilir.

Moving MA9 və MA4 xətlərinin kəsilməsi mövcud tendensiyanın dəyişmə siqnalı kimi qəbul edilir.

Moving Average aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$MA = (P_n + P_{n-1} + \dots + P_1) / n$$

MA – Dəyişən Orta Göstərici

P_n ; P_{n-1} ; P_1 – Ötən dövrlərin bağlışı qiyməti;

P_1 – Sonuncu dövr üzrə bağlışı qiyməti;

n – baxılan dövrlərin sayı;

$MA1 = 9$

$MA2 = 4$

Burada, 9 və 4 zaman periodlarıdır.

Simple Moving Average – Sadə dəyişən orta göstərici

Müəyyən period ərzində müşahidə olunmuş bağlılıq qiymətlərinin cəmini müvafiq periodu xarakterizə edən rəqəmə (şamların sayı və s.) bölünməsi vasitəsilə hesablanır. (Şəkil 13)

ŞƏKİL 13.

$P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_{10}$

P_i – qiymət şamlarının və ya çubuqlarının bağlılıq qiyməti

$MA_n = (P_1 + P_2 + P_3 + \dots + P_n) / n$

n – dəyişən göstəricinin hesablanma vaxtı

Moving MA9 və MA14 orta xətt göstəricilərinin kəsişdiyi nöqtə mövcud tendensiyanın dəyişmə signalıdır.

Weighted Moving Average – Hesablanmış orta göstərici

$P_1; P_2; P_3$

$$WMA3 = 3P_3 + 2P_2 + 1P_1 / 3+2+1$$

Exponential Moving Average – Eksponensial Orta Göstərici

Qiymət dəyişikliyi daha effektiv şəkildə proqnozlaşdırmağa imkan verir, lakin bazarda konsolidasiya zamanı yanlış siqnallarla müşahidə olunur. Bu göstəricinin üstün cəhəti sadəcə müəyyən zaman anında deyil, bütövlükdə ötən dövr ərzində baş vermiş bütün qiymət dəyişikliklərini nəzərə alması ilə bağlıdır.

$$P1; P2; P3 ;$$
$$EMA_K = 2/3 P3 + 1/3 EMA_{K-1}$$

Bollinger xəttləri

Bollinger xətləri qiymət dəyişməsinin orta xəttini əhatə edən iki xəttədən ibarətdir. Bu xətlər arasındakı məsafə analiz edilən period üzrə dəyişən orta göstəricidən orta kvadratik kənarlaşma qiymətinə proporsionaldır. Bollinger xətlərinin analizi əsasında ticarət qərarları yalnız qiymət qrafiklərinin yuxarı Bollinger xətlərini və ya aşağı Bollinger xəttini kəsdiyi zaman qəbul edilir. Qiymət qrafiki bu iki xəttin arasında dəyişdikdə Bollinger xəttinin analizi üzrə ticarət siqnalı müəyyənəlməkdə mümkün deyildir. Ticarət qərarları yalnız qiymət qrafikinin Bollinger xətlərini kəsdiyi zaman qəbul edilir. (Şəkil 14)

ŞƏKİL 14.

Ossilyatorlar

Ossilyatorlar indikatorları statistik indikatorlarla müqayisədə daha mürəkkəbdir. Bu indikatorlar mövcud qiymət dəyişikliyi qiymət dalğalanmalarından fərqləndirən inteqral göstəricilərdir. Ossilyator indikatorlarından istifadə etməkdə əsas məqsəd trendin korreksiya vaxtının müəyyənəşdirilməsidir.

Divergensiya

Qiymətlərin dəyişmə istiqaməti ilə texniki indikator göstəricisinin istiqamətinin uzlaşmadığı haldır. Divergensiya halı mövcud trendin əks istiqamətdə döndüyünü bildirən güclü signal hesab edilir. Artım və eniş üzrə divergensiyalar fərqləndirilir.

RSI – Relative Strength Index (Nisbi Güc İndeksi)

Hesablanma qaydası aşağıdakı düsturla həyata keçirilir:

$$RSI = 100 - (100 / (1 + RS))$$

$$RS = AU(n) / AD(n)$$

AU(n) – Əvvəlki “n” gün ərzində mövcud qiymətlərdən yüksəkdə yerləşmiş bağlanmış qiymətlərinin orta göstəricisidir.

AD(n) – Əvvəlki “n” gün ərzində mövcud qiymətlərdən aşağıda yerləşmiş bağlanmış qiymətlərinin orta göstəricisidir. (Şəkil 15)

ŞƏKİL 15.

Stochastic

Stoxastik indikatorlarının hesablanmasında təkcə bağlılaş qiymətləri deyil, həmçinin müəyyən dövr ərzində maksimum və minimum qiymət səviyyələri də nəzərə alınır” kimi daha dəqiq ifadə edilə bilər.

$$K = (C-L) / (H-L) \times 100$$

K – George Leyn tərəfindən müəyyənləşdirilmiş stoxastik ossilyator;

C – Sonuncu bağlılaş qiyməti;

L – Son n period ərzində ən aşağı səviyyə;

H – Son n period ərzində ən yüksək səviyyə.

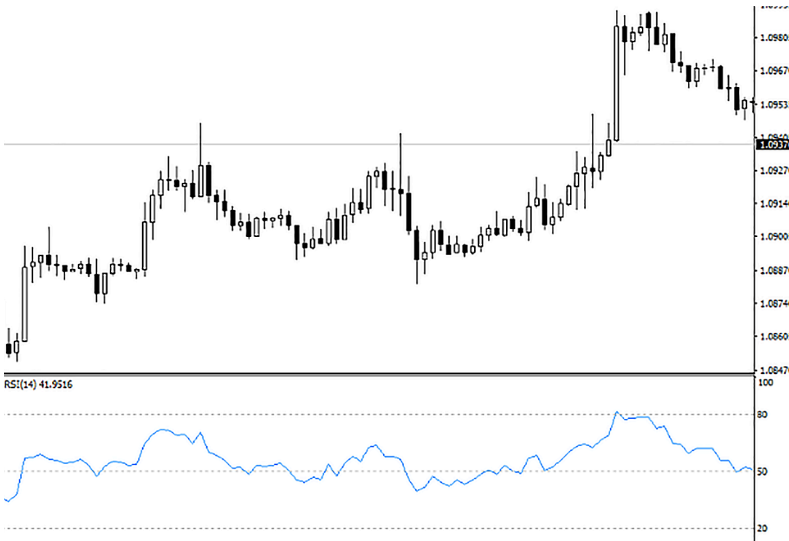
Momentum

Momentum indikatoru, praktiki olaraq ən çox istifadə edilən əsas ossilyatorlardan biridir.

$$\text{Momentum} = C - C_x$$

C – Sonuncu bağlılaş qiyməti, **C_x** – n gün (saat, dəqiqə və s.) əvvəl mövcud olmuş bağlılaş qiyməti. (Şəkil 16)

ŞƏKİL 16.

MACD – MOVING AVERAGE CONVERGENCE

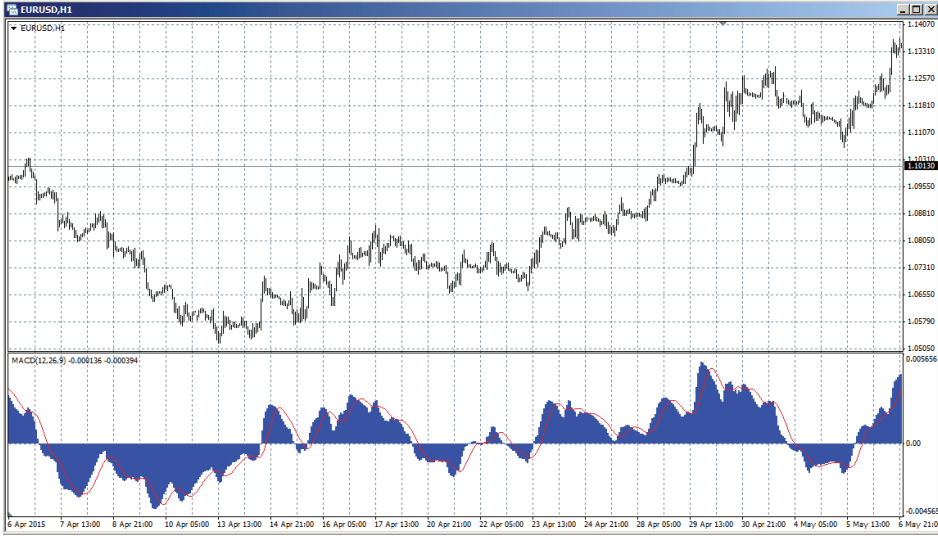
MACD – orta göstəricilərin fərqi əsasında hesablanan və ən geniş yayılmış indikatorlardan biridir. Bu indikator iki fərqli eksponensial orta göstəricinin fərqi ifadə edir. (Şəkil 17)

MACD = EMA(9) [A]

A = EMA (12) [i];

i – qiymət

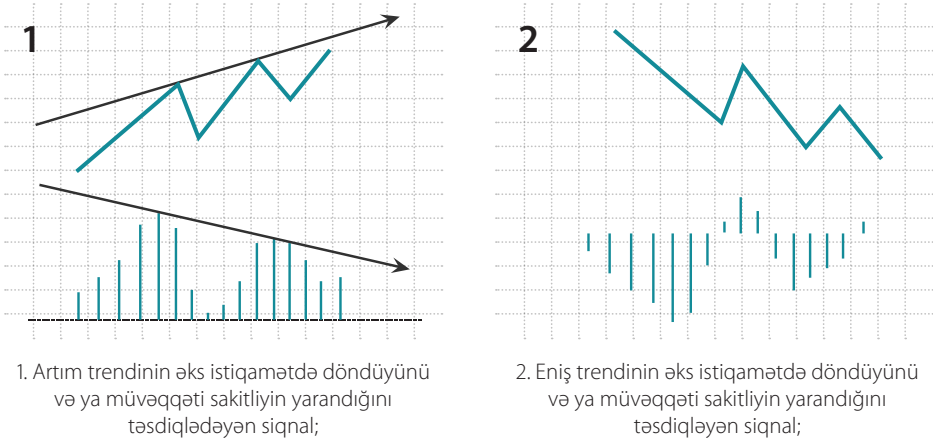
ŞƏKİL 17.

Bazarda əsas tendensiya istiqamətini təsdiqləyən ticarət signalları daha effektivdir.

MACD histogramının ticarət signalları:

- Indikator üzrə maksimum və minimum səviyyələrə yaxın göstəricilər ardıcılığının yaranması erkən xəbərdarlıq signalıdır. Ən az iki əlavə signal tərəfindən təsdiq edilməsi vacibdir.
- MACD indikator xəttinin qeyd edilmiş səviyyələrə kəsməsi qərar qəbul etmə;
- MACD indikator xəttinin 0 səviyyəsini kəsməsi qərarını qəbul etməkdə gecikmiş ola bilərsiniz. Ən az iki əlavə signal tərəfindən təsdiq olunduqdan sonra ticarət qərarları qəbul edilməlidir;
- Artım üzrə uzlaşma/eniş üzrə uzlaşma vəziyyəti ticarət qərarlarının qəbul edilməsi üçün güclü signalıdır. (Şəkil 18)

PARABOLİK SAR (Stop and revers)

PZQ xətlərinin qurulması və analizi (Parabolik Zaman - Qiymət Sistemi)

PZQ xətlərinin qurulmasında məqsəd əsas trendin istiqamətini və korreksiya hərəkəti başladığı zaman daha öncədən yerləşdirilmiş əməliyyatların bağlanma vaxtını müəyyən etməkdir. Əməliyyatların bağlanış qiyməti gündəlik olaraq aşağıdakı düstur vasitəsilə hesablanır:

$$\text{Stop (Tomorrow)} = \text{Stop (Today)} + AF \times (EP (\text{Today}) - \text{Stop (Today)})$$

Stop (Today) – düsturun hesablandığı günün başlanğıc qiyməti;

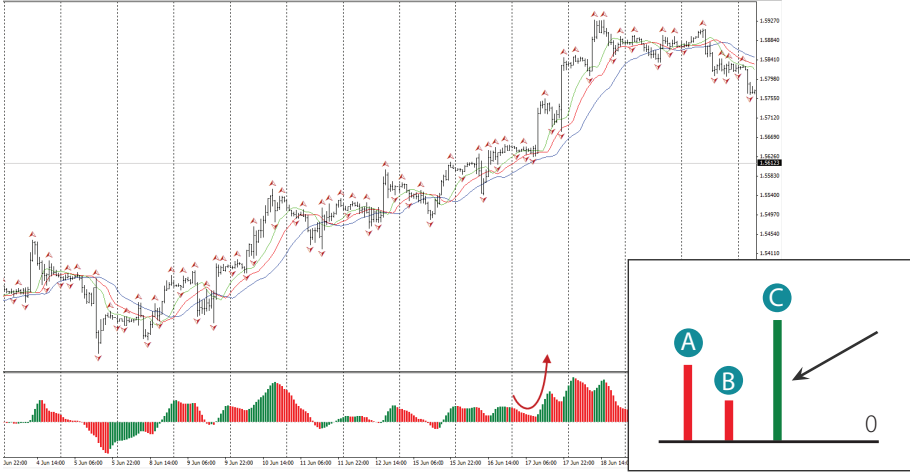
Stop (Tomorrow) – növbəti günün başlanğıc qiyməti;

EP (Today) – mövcud günün ekstremal ticarət səviyyələri.

AWESOME OSCILLATOR AO - Şehirli Ossilyator

Bu indikator son 34 qiymət barının hərəkətverici qüvvəsini axırncı 5 qiymət barı ilə müqayisə edərək, mövcud duruma bazarda hərəkətverici qüvvəni müəyyən edir. (Şəkil 19)

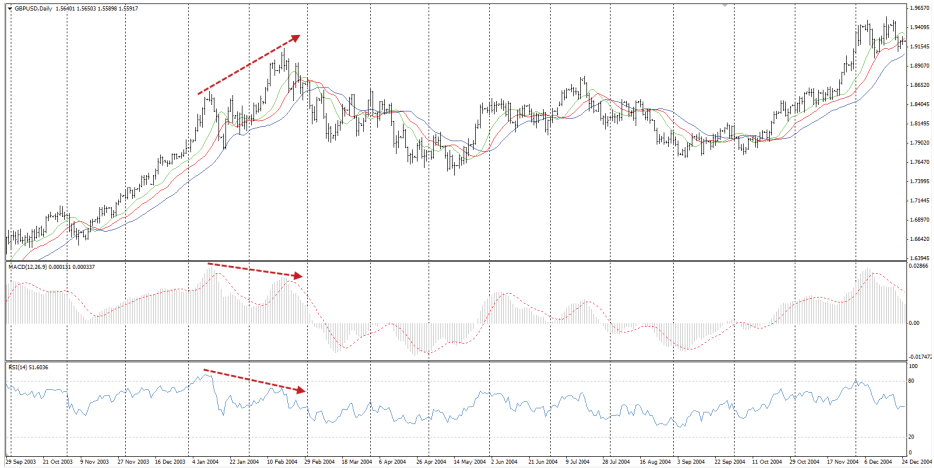
ŞƏKİL 19.

DİVERGENCE (Kənarlaşma)

Divergensiya bazarın elə vəziyyətidir ki, bu zaman qiymət dəyişikliyinə istiqaməti ilə texniki indikatorların istiqaməti uzlaşmır. Divergensiya mövcud trendin istiqamətini dəyişəcəyi barədə güclü siqnal hesab edilir. (Şəkil 20)

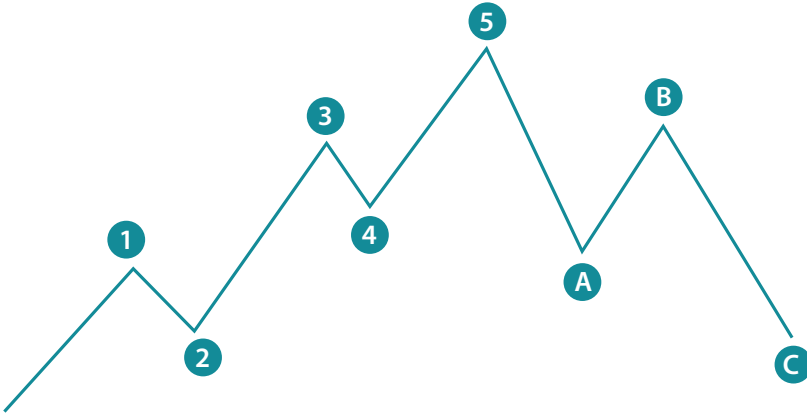
ŞƏKİL 20.

9. ELLIOTT DALĞASI HAQQINDA QISA MƏLUMAT

Dalğa nəzəriyyəsinə görə bazar hər nə edirsə, müəyyən bir səbəbə görə edir və hər inkişaf özündən sonrakı dəyişmələrə təsir edən əhəmiyyətli məlumatlar təşkil edir. Bazar iştirakçısı verdiyi hər əməliyyat qərarında daha əvvəlki və mövcud əməliyyatlardan təsirlənir və hər əməliyyatın özü də bir sonrakı fəaliyyəti təşviq edir. Bu cür bir kompleks əlaqə insanın təbii quruluşu ilə əlaqəlidir. Bazardakı vəziyyətlər müəyyən bir zaman aralığında müəyyən bir formalaşma meydana gətirir. Bu cür formasıyları zamanla təkrarlanma xüsusiyyəti gələcək dəyişmələri öncədən təxmin etməyə imkan yaradır. (Şəkil 21)

ŞƏKİL 21.

İerarxik səviyyəsindən asılı olmadan dalğaların xarakterik cəhətləri

1-ci dalğa – Demək olar ki, bütün birinci dalğaların yarısı ötən tendensiyaların tərkibində formalaşır. 1-ci dalğa 5 əsas dalğa ilə müqayisədə ən kiçik həmçə malikdir. Bəzən ümumi tendensiyanın əsasını təşkil etdiyi zaman olduqca dinamik şəkildə müşahidə olunur.

2-ci dalğa – Bir qayda olaraq 1-ci dalğanın qismən və ya tam uzunluğuna bərabər olur, lakin 1-ci dalğanın başladığı səviyyədən daha yüksəkdə yerləşir.

3-cü dalğa – 5 impuls dalğaları içərisində ən uzun və dinamik müşahidə olunan dalğadır. 3-cü dalğa tərəfindən 1-ci dalğanın maksimum həddinin kəsməsi klassik keçid adlanır və uzunmüddətli əməliyyatların yerləşdirilməsi üçün münasib signal hesab edilir. Bu zaman bazarda ticarət əməliyyatlarının həcmində artım müşahidə olunur. 3-cü dalğa 5 impuls dalğaları içərisində heç zaman ən qısa ola bilməz.

4-cü dalğa – Bu dalğa daha mürəkkəb formaya malikdir. 2-ci dalğa kimi 4-cü dalğa da ümumi tendensiya əks istiqamətdə müşahidə olunur və korrektə xarakterlidir. 4-cü dalğanın əsası, heç vaxt 1-ci dalğanın təpə nöqtəsi səviyyəsinə çatmır.

5-ci dalğa – 3-cü dalğaya nisbətən daha az dinamikdir. Bu dalğa zamanı bir çox indikatorlar qiymət dəyişməsindən geridə qalır və bazarda divergensiya halları müşahidə olunur.

FİBONAÇÇI ƏDƏDLƏRİ

FİBONAÇÇI ƏDƏDLƏRİ – DALĞA NƏZƏRİYYƏSİNİN RİYAZİ ƏSASLARI

Ralf Elliott “Təbiət qanunauyğunluqları” əsərində yaratdığı nəzəriyyənin riyazi əsası kimi XIII əsrdə yaşamış Fibonaççinin kəşf etdiyi rəqəmlər ardıcılığına istinad verilmişdir və onun şərəfinə bu ardıcılığı “Fibonaççi ədədləri” adlandırmışdı. Fibonaççi riyazi məsələlərin həllində rəqəmlər ardıcılığını aşağıdakı şəkildə təyin etmişdir: 1, 2, 3, 5, 7, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144 (sonsuzluqadək). Fibonaççi, ardıcılığında hər bir rəqəm özündən əvvəlki rəqəmlərlə riyazi əsilliq təşkil edir. Ardıcılıqdakı hər bir rəqəm özündən əvvəlki iki ardıcıl rəqəmin cəminə bərabərdir:

Məsələn: $3+5 = 8$; $5+8 = 13$ və s.

Dördüncü rəqəmdən sonra gələn hər bir rəqəmin özündən sonrakı rəqəmə nisbəti 0.618 ədədinə yaxınlaşır.

Məsələn: $1:1 = 1$; $1:2 = 0.5$; $2:3 = 0.67$; $3:5 = 0.6$; $5:8 = 0.625$ və s.

Rəqəmlərin nisbəti 0.618 ətrafında yerləşən ədədlərə bərabərdir və say artdıqca kənarlaşma həddi kiçilir: 100; 0.5; 0.67. Hər hansı rəqəmin özündən əvvəlki rəqəmə nisbəti təqribən 1.618 ədədinə bərabərdir. (əks nisbəti: (0.618))

Məsələn: $13:8 = 1.625$; $21:13 = 1.615$; $34:21 = 1.619$.

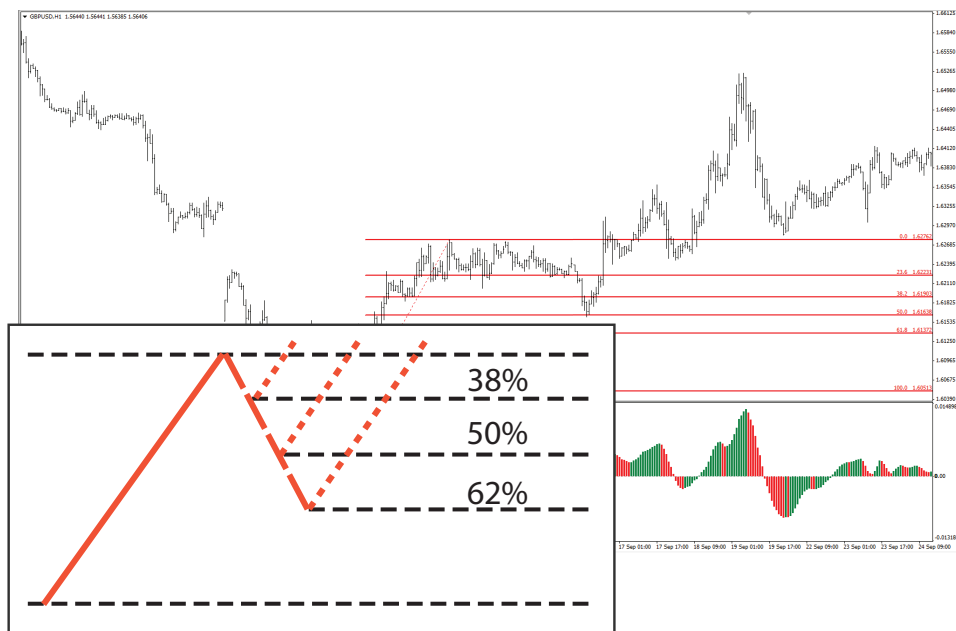
Rəqəm böyüdükcə müvafiq nisbət 0.618 və ya 1.618 ədədinə yaxınlaşır. Sıradakı hər bir rəqəmin özündən bir rəqəm sonrakı mövqedə yerləşmiş rəqəmə nisbəti 0.382 ədədinə, özündən bir rəqəm əvvəlki mövqedə yerləşmiş rəqəmə nisbəti isə 2.618 ədədinə yaxınlaşır.

Məsələn: $13:34 = 0.382$; $34:13 = 2.615$

1. Artım tendensiyasının tam dövrü 8 dalğadan ibarətdir. 5 artım dalğasından və bundan sonra müşahidə olunan 3 korreksiya dalğasından;
2. Hər bir tendensiya növbəti ierarxiya səviyyəsi üzrə daha uzun müddətli tendensiya istiqamətində 5 dalğadan ibarətdir;

3. Korreksiya tendensiyası hər zaman 3 dalğadan ibarət olur;
4. Sadə korreksiya dalğaları 2 növdə olur: ziqzaqvari 5-3-5 və hamar dalğalar 3-5-3;
5. Üçbucaq fiqurları bir qayda olaraq dördüncü dalğa zamanı yaranır. Həmçinin B korrektə dalğası zamanı ayrılı bilər;
6. Hər bir dalğa özündən daha böyük dalğanın tərkib hissəsidir və öz növbəsində də tərkib hissələrindəndir;
7. Bəzən impuls dalğalarından hər hansı biri daha uzun zaman intervalında müşahidə olunur. Bu zaman digər iki dalğa zaman və davamiyyətinə görə bərabər olur;
8. Elliott dalğa nəzəriyyəsinin riyazi əsasını Fibonaççi rəqəmləri üst-üstə düşür;
9. Tendensiyanı təşkil edən dalğaların sayı Fibonaççi rəqəmləri ilə üst-üstə düşür;
10. Fibonaççi əmsalları və bunun əsasında hesablanmış korreksiya səviyyələri qiymət və orientirlərin müəyyənləşdirilməsində istifadə olunur. Korreksiya səviyyələri, əsasən, əvvəlki tendensiya uzunluğunun 62%, 50% və 38%-nə bərabər olur;
11. Rəqəmlər nisbətinin ardıcılığı qaydaları onu söyləməyə əsas verir ki, tamamilə oxşar qiymət dəyişməsi dinamikalarını təkrarən müşahidə etmək mümkün deyil;
12. Bazarda artım tendensiyaları müvafiq 4-cü dalğanın başlanğıc səviyyəsində enməməlidir;
13. 4-cü dalğa 1-ci dalğanın maksimal səviyyəsi ilə kəsişməməlidir;
14. Elliott dalğa nəzəriyyəsinin əsas aspektləri: vaciblik dərəcəsi üzrə dalğanın forması, dalğaların ardıcılığı və zaman.

ŞƏKİL 22.

10. KAPİTALIN İDARƏ OLUNMASI HAQQINDA ANLAYIŞLAR

Maliyyə bazarında iştirak zamanı şəxsi fəaliyyətin analizi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Şəxsi uğur və uğursuzluqları analiz etmədən, mənfəət və zərərlərin statistik uçotunu təşkil etmədən ticarət fəaliyyətinin gəlirliliyini artırmaq qeyri-mümkündür. Maliyyə bazarları və bununla bağlı analiz metodları olduqca çoxşaxəli və birmənalı olmadığı üçün maliyyə bazarlarında fəaliyyət iştirakçıdan müntəzəm elmi və praktiki araşdırmalar tələb edir.

Maliyyə bazarlarında iştirak zamanı aşağıdakı tələblər yerinə yetirilməlidir:

- İqtisadi göstəricilər və hadisələr, həmçinin valyuta bazarlarının bu məlumatlara reaksiyası qeydiyyatla alınmalı;
- Bütün texniki və kompüter analiz siqnallarının doğruluq və yanlılıq statistikasi təşkil edilməli;
- Bazarda valyuta qiymətlərinin qeyri-müəyyən hərəkəti qeydiyyatla alınmalı;
- Ticarət qərarları qəbul edərkən emosiya və təəssüratlar qeydə alınmalı.

Kapitalın idarə edilməsi və ticarət taktikası:

- Ticarət əməliyyatları qısamüddətli tendensiyalar istiqamətində yerləşdirilməlidir;
- Artım tendensiyası zamanı alışı əməliyyatları qısamüddətli qiymət enişləri zamanı, eniş tendensiyaları zamanı isə satışı əməliyyatları qısamüddətli qiymət artımı zamanı yerləşdirilməlidir;
- Zərərli ticarət əməliyyatları vaxtında bağlanılmaqla mənfəətli əməliyyatlar mümkün qədər uzunmüddət ərzində açıq saxlanılmalıdır;
- Zərər həcmnin azaldılması üçün Spot ticarət sərəncamlarından istifadə edilməlidir;
- Ticarət zamanı emosiyalara əsaslanmamalıdır, bazarda fəaliyyət planı hazırlanmalıdır;
- Ticarət fəaliyyəti öncədən hazırlanmış plan üzrə həyata keçirilməlidir;
- Kapitalın effektiv idarə edilməsi prinsiplərinə riayət olunmalıdır;
- Zərərli əməliyyatların saxlanması üçün əlavə vəsaitlər yerləşdirilməməlidir;
- Öncə zərərli əməliyyatlar, daha sonra isə mənfəətli əməliyyatlar bağlanılmalıdır;
- Qısamüddətli ticarət taktikası üzrə əməliyyatlar icra edildiyi zaman qərarlar ticarət əməliyyatlarının gedişi zamanı qəbul edilməməlidir.

Kapitalın idarə edilməsinin ümumi prinsip və qaydaları:

1. Əməliyyatlar üzrə yerləşdirilmiş vəsaitlərin həcmi ümumi kapitalın 50%-dən çox olmamalıdır;
2. Hər bir ticarət əməliyyatı üzrə yerləşdirilmiş vəsaitlərin həcmi ümumi kapitalın 10-15%-dən çox olmamalıdır;

3. Bazar iştirakçısının vəsaitlərini yerləşdirdiyi ticarət əməliyyatları üzrə risk norması yerləşdirilmiş ümumi kapitalın 5%-dən çox olmamalıdır;
4. Eyni istiqamətli ticarət əməliyyatları üzrə girov şəklində ödənişlərin ümumi həcmi ümumi kapitalın 20-25%-dən çox olmamalıdır;
5. Ticarət portfelinin diversifikasiya səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi;
6. Stop-loss orderlərin yerləşdirilməsi səviyyələrinin müəyyənləşdirilməsi;
7. Mümkün mənfəət və zərər həcmələri arasında nisbətənin müəyyənləşdirilməsi;
8. Bir neçə əməliyyatların icrası ilə həyata keçirilən ticarət;
9. Ticarət strategiyasının yaradılmasında konservativ və aqressiv yanaşma;
10. Ticarət əməliyyatlarının açılma qaydaları;
11. Əməliyyatların açıq saxlanması və hesablanmış müddətədək qismən bağlanması qaydaları;
12. Əməliyyatın bağlanması qaydaları.

11. MALİYYƏ BAZARINDA FƏALİYYƏTİN PSIXOLOJİ ASPEKTLƏRİ

Birja fəaliyyəti zamanı daxili hisslərin xarakteristikası

Maliyyə bazarında baş verən dəyişikliklərin qavranılmasında insan fəaliyyəti psixologiyasının araşdırılması mühüm rol oynayır. Gündəlik hisslər sərt bazar şərtlərinin mövcud olduğu birjalarda ağ kağız üzərinə tökülmüş mürəkkəb kimi təzahür edir. Hər bir insana xas olan daxili hisslər qorxu, tamah, ümid və s. yüksək tempdə birja ticarətində iştirak edən şəxsin fəaliyyətində başlıca rol oynayır. Zəif və özünə güvənən, tamahkar və tənbel bütün bu xüsusiyyətlərə sahib şəxslər bazarda uğursuzluqla üzləşməyə məhkumdurlar. Şəxsi keyfiyyətlərinə və imkanlarına, daxili xarakterin müsbət və mənfi cəhətlərinə bələd olmaq bazar iştirakçısını müflisləşmək təhlükəsindən xilas edə bilər.

Tamah

Tamah hissi hiss edilməyəcək dərəcədə az olduqda bazar iştirakçısı az sayda ticarət əməliyyatları icra edəcək və bununla çox sayda fürsətləri qaçıracaqdır. Bu cür insanların digər biznes növlərində sakit əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmaları tövsiyə olunur. Tamah hissi kifayət qədər yüksək olan bazar iştirakçıları mümkün qədər çox sayda əməliyyatlar icra etməyə çalışacaq və bununla da özünü qeyri-müəyyən hallarla üzləşmək riski ilə qarşı-qarşıya qoyacaqdır. Bu halda birja fəaliyyəti ilə məşğul olmaq əvəzinə daha az büdcə tələb edən əyləncələrdə iştirak etmələri tövsiyə olunur.

Ümid və güman

Rasional motivasiya – Əsasən gənc və bəzən də təcrübəli bazar iştirakçılarında ilkin ticarət əməliyyatını icra edənədək keçən dövr ərzində baş verir;

Qeyri-rasional motivasiya – Bu motivasiya növü bəzən “Oyun həvəskarı” olaraq da adlandırılır. Bəzi bazar iştirakçıları hisslərinə nəzarət etmək iqtidarında olanlar, bəziləri isə emosiyalarının əsirinə çəvrilirlər. Bu tip insanlar gec ya da tez uğursuzluqla üzləşirlər.

Tamah hissinin baş qaldırdığını necə müəyyənləşdirmək olar?

1. Əgər treyder bazarı digər iştirakçılarından soruşursa;
2. Əgər treyder digər şəxslərlə özünün digər əməliyyatlarını müzakirə edərsə;
3. Əgər treyderin əməliyyatları icra etməzdən öncə hazırlanmış fəaliyyət planı yoxdursa.

Ümid və güman

Bazar iştirakçısını ticarət əməliyyatları icra etməyə sövq edən faktorlardan biri də mənfəət qazanmaq ümididir. Ancaq bu hiss lazım olandan çox olması müflisləşməyə səbəb ola bilər. Ümid və tamah hissi birja iştirakçısında tədqiqat hissini üstələməməlidir. Hədsiz ümid hissi birja fəaliyyətinə yeni qoşulan treyderlərin müflüsləşməsinə gətirib çıxara bilər. Ümid hissi aşağıdakı hallarda bazar iştirakçısının fəaliyyəti ilə bağlı qərarlarına təsir göstərir.

Bazara daxil olarkən, yalnız mənfəət qazanmaq ümidi insanları maliyyə bazarlarında konkret fəaliyyətlə məşğul olmağa sövq edir;

Ticarət əməliyyatları zərərə uğradığı təqdirdə isə, bazarda vəziyyətin müsbət istiqamətə dəyişəcəyinə dair ümid hissi yaranır.

Qorxu

Qorxu hissi ticarət əməliyyatlarında zərər meydana gəldiyi zaman yaranır. Bazarın bəzi iştirakçılarını qorxu hissi iflic edir və onlar fəaliyyətlərini vaxtında dayandıra bilmirlər və nəticədə zərərə uğrayırlar. Digər iştirakçılarda isə qorxu hissi kifayət qədər analiz edilməmiş yeni əməliyyatlar icra etməyə sövq edir ki, bu da nəticədə zərər həcmının artması ilə müşayiət olunur. Kritik vəziyyətlərdə bazarda qiymətlərin dəyişməsi ilə xoşbəxt gələcək barəsində ümidlərin getdikcə məhv olmasını sadəcə izləməkdənsə müəyyən tədbirlər görmək daha məqsədə uyğundur. Bazar iştirakçılarının zəif nöqtələri, təcrübəli treyderlər üçün gəlir mənbəyidir.

Birja fəaliyyəti zamanı uğur əldə etmək üçün aşağıdakılara riayət edilməlidir:

- Uzunmüddətli birja fəaliyyətini rəhbər tutun;
- Müntəzəm surətdə mütaliyə edin;
- Tamahkar olmayın. Əvvəlcə öyrənin, sonra fəaliyyət göstərin;
- Bazarın analiz metodlarını hazırlayın;
- Kapitalın həcminə nəzarət olunması üçün plan hazırlanmalıdır;
- Bazarın həm müvəffəqiyyətli, həm də uğursuz iştirakçıları baş verənləri izləyir, qəbul edir, lakin fərqli şəkildə nəticə çıxararaq fəaliyyət göstərirlər.

QAZANMAĞI ÖYRƏNMƏK ÖZ ƏLİNİZDƏ

Bu **MALİYYƏ BAZARLARININ ƏLİFBASI** kitabının qısaldılmış versiyasıdır. Kitabın tam çap olunmuş versiyasını əldə etməklə, Siz **FOREX bazarına təsir edən iqtisadi göstəriciləri, fond indeksləri, FOREX bazarında ticarət sistemlərinin yaradılması üçün praktik tövsiyələr, ticarət taktikaları, Elliott Dalğa Nəzəriyyəsi haqqında** ətraflı məlumat ala bilərsiniz.

Xətai rayonu, Fəzail Bayramov küçəsi 28F, **InvestAZ Plaza.**

+994 (12) **488 05 88** | www.investaz.az

